

Humanvetenskaplig handlingsteori som grund för en dialog som leder till trygghet och förtroende

Bengt-Åke Wennberg

Humanvetenskaplig handlingsteori som introducerats av José Luis Ramírez har för mig blivit ett viktigt verktyg för att bidra till att förbättra den dialogiska kommunikationen. I denna artikel beskriver jag min syn på dess stora praktiska användningsområde

*Retorik är vetenskapen om hur vi låter våra förgivettagna tankebanor komma till uttryck och skapa en social verklighet. Retorik är en medveten undersökning av vad vi gör med språket och vad språket gör med oss. Vi kan därför säga att Retorik är vetenskapen om uttrycket (d v s om uttryckandet) av hur vi uppfattar världen och oss själva.
(José Luis Ramírez)*

Används en teknisk språklig "framing" i samtal där man söker generella metoder för att styra individer att gemensamt åstadkomma ett förutbestämt resultat kommer enskilda och unika personer (subjekt) att betraktas som representanter för en kategori av individer (objekt).

Det är således först om man teoretiskt gör om individerna till stereotyper som det är möjligt att med en teknisk framing formulera en *övergripande riktlinje* för ett bemötande och ett agerande i en viss samspelessituation.

Tillämpningen är dock svår. Att behandla personer som objekt medför i praktiken en diskriminering baserat på en eller annan personlig egenskap, exempelvis genus, kultur, hudfärg, läggning, diagnos, agerande, klädsel etc. Förutom att en sådan diskriminering numera i samhället uppfattas vara oönskad så kommer den i praktiken, i samspelet med andra, att möta motstånd hos de som berörs. Att behandla en annan människa som ett "objekt" – och inte ett subjekt – försvårar samarbetet och känns för denne obehagligt och otryggt. En sådan teknisk framing på individen människan och hennes interaktioner med varandra gör heller inte rättvisa åt viktiga aspekter som involverar subjektet och som har avgörande betydelse för det mänskliga samspelet.

Som enskild aktör har man inte heller, i de faktiska situationer man hamnar i, någon större nytta av kunskaper om individer och samspel som bygger på denna typ av stereotypa kategoriseringar. En av studenterna från på ett seminarium jag medverkade i på Chalmers konstaterade att det vore som om man som en Alien kom till jorden med en resehandledning om hur människor *i allmänhet* beter sig utan att vara förberedd på att faktiska människor av kött och blod kunde agera helt annorlunda. Någon annan kunskap måste alltså till för att bygga upp den kommunikation som krävs. Denna insikt om den unika andra vinner vi först i *dialoger* med de vi möter eller på annat sätt har att göra med.

Dialogerna försvåras emellertid av att var och en av oss har förmedvetna kunskaper om andra människor och de sociala kontexter vi medverkar i. Dessa kunskaper formar ofta teorier som gör att vi tenderar att uppfatta främlingar som stereotyper. Sådana implicita (ej verbalt uttryckta) föreställningar bestämmer alltså hur vi väljer att agera i de situationer som uppstår. Med hjälp av sådana inre teorier gör vi oss således med hjälp av våra stereotyper en bild av situationen och de möjliga lösningar och utvecklingslinjer som är för handen.

I nästan alla beskrivningar av mänskliga samspel påpekas därför behovet av att man i det direkta mötet sätter sig in i hur de andra uppfattar sig själva och det sociala sammanhang man gemensamt befinner sig i. Då de deltagandes teorier är implicita, personliga och sällan verbalt formulerade och reflekterade är de inte alltid tillgängliga för ett samtal.

Det är därför inte tillräckligt att i stundens möte fråga andra om vad de innerst inne har för uppfattning om sig själva, situationen och om andra. Därav obehaget av att bli tillfrågad om det.

Om man konstruktivt vill medverka i en kommunikation i, och om, en samspelesituation är därför dialoger i vilka deltagarnas implicita erfarenheter och kunnande kommer till sin rätt att föredra. Svårigheten är då att tolka de andras agerande och språkliga uttryck så realistiskt som möjligt. För detta behövs en *dialogisk kommunikation*.

Men det räcker inte med det. Det behövs också en mer avancerad kunskap om hur det kan komma sig att just de enskilda personer (grupper etc.) som man möter gör som de gör och säger som de säger. José Luis Ramírez har för att komma till botten med denna kunskapsfråga använt sig av sin retorikkunskap och formulerat ett *nytt kunskapsfält* som han kallar *humanvetenskaplig handlingsteori*.

Detta kunskapsfält syftar till att genom språkets användning gissa sig till och få ledtrådar till vilka teorier "som kan ligga bakom" att personen säger vad den säger och gör vad den gör (eller varför personer i förekommande fall interagerar med andra så som de gör).

Om man då i ett samtal med personen, eller i och genom ett samtal i en grupp, kan formulera samspelets karaktär i ord och med sådana resonemang som är igenkänningsbara och godtagbara för den andre (de andra), så blir de underliggande teorier som verkar styra det aktuella samspelet plötsligt pratbara och möjliga att gemensamt analysera.

En observation av det faktiskt skedda och sagda som görs av andra, men som kan godtas av de som berörs, behöver inte vara identisk med de resonemang som personen innerst inne själv för. Just för att en sådan observation använder andra ord och formuleringar kan den underlätta för den aktuella personen (personerna) att lättare reformulera och utveckla sina egna teorier om sig och andra.

Det är till och med en stor fördel om observationen är formulerad i andra ord och resonemang. Då skapas möjligheter för alla inblandade deltagare att få andra ord på sina tankar och därvid bättre uppfatta och förstå de andras agerande. Tryggheten i det ömsesidiga samspelet ökar som en följd av att man genom beskrivningar, trots att de är olika och skiljer sig åt, "vet" att det man själv känt, gjort och sagt har blivit begripet och accepterat.

Försöken att på detta sätt genom dialogisk kommunikation gemensamt formulera handlingsteorier i och genom samtalet medför att deltagarna var

för sig får nya perspektiv på hur deras gemensamma handlande kan beskrivas och vad det kan leda till. Det är därefter möjligt för var och en att förändra sitt handlande som en konsekvens av de personliga analyser man gör utifrån vad som visat sig i dialogen.

Vilka strategier man bör välja för att skapa och genomföra dialoger under samtalet beror av den sakfråga man diskuterar. I samtal om sakfrågor, som inte kan vara annorlunda än de är, kan deltagarna genom att hänvisa till auktoriteter, fakta, experiment och beräkningar gemensamt reda ut vilka påståenden som är sanna och vilka som är falska. Detta gäller både egenskaper hos det som studeras såväl som påståenden hur något skall hanteras för att man skall uppnå det resultat man vill.

Samtalar man däremot om sociala samspel som aktivt påverkas av de som deltar så finns ingen sådan absolut sanning. Var och en deltagare tolkar skeendet på sitt sätt. Varje sådan situation kan därför i princip, med hjälp av ett samtal, beskrivas på så många olika sätt som man är deltagare. Varje deltagares tolkning formar en möjlig mänsklig förståelse av – ett alternativ till – hur en människa *skulle kunna tolka* hur det sociala samspelssystemet har uppstått och hur det kommer att fungera i den aktuella kontexten.

Då varje deltagare genom sitt agerande styr samspelet så kommer var och ens implicita teorier – oberoende om de är realistiska och välgrundade eller inte – att vara lika relevanta för samspelet som varje annan deltagares. Därför kan ingen aktörs uppfattning uteslutas och inga resonemang förkastas. Därför kräver en äkta dialog att man ömsesidigt uppfattar varandra som partners. Detta är således inte bara en moralisk plikt utan en nödvändig förutsättning för en dialogisk kommunikation.

Genom samtalet kan de olika implicita föreställningarna i bästa fall formuleras och bli kända och kan då ingå som aktiva ingredienser för allas bidrag till det fortsatta samspelet. Men de aktuella analyserna är bara aktuella just då. I nästa situation utgår var och en från de erfarenheter man fick genom den tidigare situationen och det som hände efter det. Var och en deltagare kan då i en ny situation komma fram till en annan uppfattning än man hade tidigare.

Varje situation blir därför unik och ny. Men både den individuella och den gemensamma förmågan att analysera dem kan ständigt förbättras genom förbättrat språkbruk och ökad medvetenhet. Individer, grupper, verksamheter och organisationer kan därför ständigt utvecklas för att möta nya och mer komplexa situationer.

Ju större som denna förståelse för det egna sociala systemet är, desto större förtroende får deltagarna för varandra eftersom de därmed bättre förstår och känner igen varför de andra gör vad de gör.

Byggstenarna i denna kunskapsutveckling är således de handlingsteorier som man tror sig uppfatta i de andras agerande. Genom att för sig själv formulera och använda variationer av dessa teorier kan man få en mer realistisk uppfattning om vad som är möjligt i den sociala kontext man verkar i. Därmed kan man aktivt medverka till att allt effektivare samverkansformer utvecklas. På detta sätt har José Luis Ramírez humanvetenskapliga handlingsteori fått praktisk betydelse för mig.

Referenser

Ramírez JL (2000): Socialplaneringens verktyg. En handlingsteoretisk undersökning i ett humanvetenskapligt perspektiv. Regionplane- och trafikkontoret april 2000.

https://naetverkssamhaellet.se/Filerpdf/Ram%C3%ADrez/JLR_9.pdf

Ramírez JL (2003): Retorik som humanvetenskaplig kunskapsteori och metod i samhällsplanering. Statsvetenskaplig tidskrift 2003/2004. Årg 106 nr1.

https://naetverkssamhaellet.se/Filerpdf/Ram%C3%ADrez/JLR_48.pdf

Ramírez JL (2004): Retorik som humanvetenskaplig handlingsteori. Rhetorica Scandinavica. Nr 31. September 2004.

https://naetverkssamhaellet.se/Filerpdf/Ram%C3%ADrez/JLR_84.pdf

Ramírez JL (2005): Introduktion till Humanvetenskaplig handlingsteori – en retorikbaserad vetenskapsteori. Södertörns Högskola.

https://naetverkssamhaellet.se/Filerpdf/Ram%C3%ADrez/JLR_21.pdf

Ramírez JL (2006): Retorik och handlingsteori - Oslo konferensen 2006.

https://naetverkssamhaellet.se/Filerpdf/Ram%C3%ADrez/JLR_42.pdf

Ramírez JL (2016): Diskursiv betraktelse av samhällsplanering – en ingående granskning av dess retoriska beroende.

https://naetverkssamhaellet.se/Filerpdf/Ram%C3%ADrez/JLR_73.pdf

Fler texter av José Luis Ramírez finns på:

<https://naetverkssamhaellet.se/texter-fran-jose-luis-ramirez/>